

Список лікарських рослин ботанічного заказника «Воротнів»

Ірина Кузьмішина¹, Василь Войтюк¹, Сергій Волгін¹, Світлана Дяків¹,
Наталія Кормош²

¹ Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, Україна

² Волинський медичний інститут, Луцьк, Україна

Адреса для листування: irikuz61@ukr.net

Отримано: 03.03.21; прийнято до друку: 15.06.21; опубліковано: 02.09.21

Резюме. Збільшення антропогенного навантаження на довкілля, нерегульовані збір і заготівля лікарської сировини призводять до зростання значення природно-заповідних територій, сприяючи збереженню флорофонду. На сучасному етапі спостерігають тенденцію до розширення переліку лікарських рослин та сировини як альтернативних засобів для лікування та профілактики багатьох захворювань за рахунок відкриття нових властивостей, а отже, внесення до списку нових видів рослин. Тому виявлення місцезростань лікарських рослин під час проведення інвентаризації флори резерватів і зумовило актуальність теми дослідження.

Збереженню флори сприяє створення природно-заповідних територій, однією з яких у межах Волинської області (Україна) є ботанічний заказник загальнодержавного значення «Воротнів». Метою роботи було вивчення судинних рослин із лікувальними властивостями природної флори резервату «Воротнів», сировина з яких використовується чи може бути використана в медицині, завдання – скласти список лікарських рослин природної флори урочища та виявити види, що підлягають охороні. Основний список складено за монографічним виданням В. М. Мінарченко. Флору урочища вивчали автори загальноприйнятими геоботанічними методами впродовж 20 років.

На вказаній території виявлено та вперше представлено список із 281 виду судинних рослин з лікувальними властивостями (92,4 % від загальної кількості видів). З них система споживчої кооперації України проводить заготівлю сировини 24 лікарських рослин (8,5 % від кількості видів у представленому списку), 60 видів рослин (21,4 %) є офіційними.

Перебувають під загальнодержавною та місцевою охороною дев'ять видів рослин із лікувальними властивостями (*Allium ursinum* L., *Cypripedium calceolus* L., *Dactylorhiza majalis*(Rchb.) P.F. Hunt & Summerh., *Epipactis helleborine* (L.) Crantz, *Lilium martagon* L., *Neottia nidus-avis* (L.) Rich., *Platanthera bifolia* (L.) Rich.; *Melittis sarmatica* Klok., *Hepatica nobilis* Mill). Сучасний стан рідкісних видів рослин, сировина з яких використовується чи може бути використана в медицині, потребує подальшого постійного моніторингу, що є основою соціологічного менеджменту.

Ключові слова: лікарські судинні рослини, заповідне урочище «Воротнів», раритетні рослини.

List of medicinal plants of the Botanical Reserve «Vorotniv»

Iryna Kuzmishyna*, Vasyl Voytiuk*, Serhiy Volgin*, Svitlana Dyakiv*,
Natalia Kormosh**

*Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine

**Volyn Medical Institute, Lutsk, Ukraine

Correspondence: irikuz61@ukr.net

Abstract. The increasing of anthropogenic pressure on the environment the same as unregulated collection and procurement of medicinal raw materials lead to a growth of importance of nature reserves. This promotes flora preservation.

At the present stage, there is a tendency to expand the list of medicinal plants and raw materials as alternatives for many diseases treatment and prevention. It becomes possible due to new properties discovering, and, consequently, the new plant species inclusion to the list. Therefore, the identification of medicinal plants habitats during the flora inventory of reserves determined the research topic relevance.

Flora preservation is facilitated by nature reserves creation. The botanical reserve of national importance «Vorotniv» belongs to these reserves on the territory of Volyn region (Ukraine).

The aim of this work was to study vascular plants with medicinal properties, the raw materials of which are used or can be used in medicine, of the Vorotniv reserve natural flora. The tasks of this work were to make a list of medicinal plants of botanical reserve natural flora and to identify protected species. The main list is based on V.M. Minarchenko monography. The tract flora has been studied for 20 years by the authors by conventional geobotanical methods.

A list of 281 species of vascular plants with medicinal properties (92.4% of the total number of species) of this area was identified and presented for the first time. The Ukraine consumer cooperation system procures raw materials for 24 medicinal plants (8.5% of the number of species in the presented list), 60 species of plants (21.4%) are official.

Nine species of plants with medicinal properties are under national and local protection (*Allium ursinum* L., *Cypripedium calceolus* L., *Dactylorhiza majalis* (Rchb.) PF Hunt & Summerh., *Epipactis helleborine* (L.) Crantz, *Lilium martagon* L., *Neottia nidus-avis* (L.) Rich., *Platanthera bifolia* (L.) Rich.; *Melittis sarmatica* Klok., *Hepatica nobilis* Mill.). The current state of rare plant species, the raw materials of which are used or can be used in medicine, requires further ongoing monitoring, which is the basis of the zoological management.

Keywords: medicinal vascular plants, Vorotniv Nature Reserve, rare plants.

ВСТУП

Сьогоднішня епоха характеризується швидкою динамікою екологічної ситуації, збільшенням антропогенного навантаження на довкілля. Основною причиною цього є неконтрольоване, в багатьох випадках стихійне ведення господарства з екстенсивним використанням природних ресурсів, зокрема неконтрольоване вирубування лісів, випас худоби, що супроводжується механічним пошкодженням рослин та відчуженням надземної фітомаси, нерегульованим збиранням та заготівлею лікарської сировини. У галузі медицини світова тенденція свідчить про розширення номенклатури нових видів лікарських рослин та лікарської рослинної сировини як альтернативних засобів для лікування та профілактики багатьох захворювань. Тому виявлення місцезростань лікарських рослин під час інвентаризації флори резерватів і зумовило актуальність теми дослідження.

Збереженню флорофонду сприяють природно-заповідні території, однією з яких у межах Волинської області (Україна) є ботанічний заказник загальнодержавного значення «Воротнів». Флору регіону, до складу якого належить заповідне урочище, у минулому вивчали вчені Й. Пачоський

(1910), С. Мацко (1937, 1948-1952), Б. В. Заверуха (1985) [1–4]. Науковцями та співробітниками Волинського державного університету імені Лесі Українки (нині – ВНУ) Н. З. Романюк, Л. О. Коцун, І. І. Кузьмішиною здійснено всебічний аналіз флори заказника (2001, 2002, 2008, 2008а) [5–8], раритетна компонента урочища – 2011 року разом із аспірантом Інституту ботаніки імені М. Г. Холодного В. В. Дациком [9]. Ресурси 26 видів лікарських рослин Західного Полісся (Волинської та Рівненської областей) досліджувала В. М. Мінарченко [10], основних видів лікарських рослин у складі флороценотичних комплексів Волині – В. М. Охримович [11–13]. Біологічні та експлуатаційні запаси деревних лікарських рослин і річний об'єм їх використання Ківерцівського району Волинської області подано в статті Ю. М. Антонюка та В. В. Олешка (зокрема, запаси кори крушини у Звірівському лісництві, нині – Воротнівському) [14].

Метою роботи є вивчення судинних рослин із лікувальними властивостями природної флори ботанічного заказника загальнодержавного значення «Воротнів», сировина з яких використовується чи може бути використана в медицині, завдання – скласти список лікарських рослин природної флори урочища та виявити види, що підлягають охороні.

МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ

Лікарськими рослинами *Plantae medicinales* називають ті рослини, що містять біологічно активні речовини та використовуються для заготівлі лікарської рослинної сировини. Зазвичай розрізняють такі категорії лікарських рослин. Офіційна лікарська рослина – рослина, сировина яких дозволена для виробництва лікарських засобів у країні. Ці види лікарської рослинної сировини вказані в Державному реєстрі лікарських засобів України. Фармакопейні лікарські рослини – офіційні рослини, вимоги до якості лікарської рослинної сировини яких викладені у відповідній статті Державної Фармакопеї або міжнародних фармакопей. Лікарські рослини народної медицини – найбільш широка категорія, більшість рослин у ній відносно погано описано, і відомості про ефективність їх застосування не пройшли необхідної перевірки засобами сучасної фармакології [15].

Основний список складено за монографічним виданням В. М. Мінарченко [16] з урахуванням Переліку лікарських рослин, заготівлю яких проводить система споживчої кооперації України [17], та базового підручника «Фармакогнозія», узгодженого з Державною Фармакопеєю України [18].

Заказник «Воротнів» площею 600 га охоплює кв. 18–40 Воротнівського лісництва Державного підприємства «Ківерцівське лісове господарство» в межах Луцького району, розташованого на стику лісової та лісостепової зон у межах Волинської області. Він утворений 1978 року з метою збереження унікального дубово-грабового лісу з вікових дерев *Quercus robur* L. і домішкою *Pinus sylvestris* L., *Populus tremula* L., *Betula pendula* Roth., *Acer platanoides* L. [19]. Згідно з геоботанічним районуванням територія досліджень належить до Люблінсько-Волинського геоботанічного округу грабово-дубових, дубових лісів та остепнених луків Південнопольсько-Західноподільської підпровінції широколистяних лісів, луків, лучних степів та евтрофних боліт Центральноєвропейської провінції широколистяних лісів Європейської широколистянолісової області [20]. За флористичним районуванням вона відповідає Волинському флористичному району Люблінсько-Волино-Малополіського округу Центральноєвропейської провінції [4].

Дослідження флори урочища було проведено за стандартними методиками, прийнятими в геоботаніці [21]. Созологічний статус видів рослин встановлено за Червоною книгою України [22] і виданням «Офіційні переліки...» [23]. Номенклатура

таксонів наведена за С. Л. Мосякіним і М. М. Федорончуком [24] з урахуванням APG IV [25].

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Згідно з уточненими даними до складу природної флори урочища «Воротнів» (без інтродукованих видів рослин пропонуваного до заповідання дендропарку в межах масиву) входить 304 види судинних рослин, лікарськими властивостями з яких володіють 92,4 % (див. список).

Список судинних рослин з лікувальними властивостями заказника «Воротнів»

1. *Acer campestre* L.
2. *Acer platanoides* L.
3. *Acer pseudoplatanus* L.
4. *Achillea submillefolium* Klok.
5. *Actaea spicata* L.
6. *Adoxa moschatellina* L.
7. *Aegopodium podagraria* L.
8. *Aethusa cynapium* L.
9. *Agrimonia eupatoria* L.
10. *Ajuga genevensis* L.
11. *Ajuga reptans* L.
12. *Alisma plantago-aquatica* L.
13. *Allium ursinum* L.
14. *Alnus glutinosa* (L.) Dumort
15. *Althaea officinalis* L.
16. *Anemone nemorosa* L.
17. *Anthemis ruthenica* Bieb.
18. *Anthericum ramosum* L.
19. *Anthoxanthum odoratum* L.
20. *Arctium lappa* L.
21. *Artemisia absinthium* L.
22. *Artemisia vulgaris* L.
23. *Asarum europaeum* L.
24. *Astragalus glycyphyllos* L.
25. *Athyrium filix-femina* (L.) Roth
26. *Bellis perennis* L.
27. *Berteroa incana* (L.) DC.
28. *Betula pendula* Roth.
29. *Bidens tripartita* L.
30. *Bistorta officinalis* Delarbre (*Polygonum bistorta* L.)
31. *Briza media* L. Poaceae
32. *Bromopsis inermis* (Leys.) Holub
33. *Calamagrostis canescens* (Web.) Roth
34. *Calamagrostis epigeios* (L.) Roth
35. *Caltha palustris* L.
36. *Campanula patula* L.
37. *Campanula persicifolia* L.
38. *Campanula sibirica* L.
39. *Capsella bursa-pastoris* (L.) Medic.
40. *Carduus crispus* L.
41. *Carex acuta* L.

42. <i>Carex flava</i> L.	92. <i>Euphorbia cyparissias</i> L.
43. <i>Carex hirta</i> L.	93. <i>Festuca gigantea</i> (L.) Vill.
44. <i>Carex nigra</i> (L.) Reichard	94. <i>Festuca pratensis</i> Huds.
45. <i>Carex pilosa</i> Scop.	95. <i>Ficaria verna</i> Huds.
46. <i>Carex praecox</i> Schreb.	96. <i>Filipendula denudata</i> (J. et C. Presl) Fritsch
47. <i>Carex sylvatica</i> Huds.	97. <i>Filipendula vulgaris</i> Moench.
48. <i>Carlina biebersteinii</i> Bernh. ex Hornem.	98. <i>Fragaria vesca</i> L.
49. <i>Carpinus betulus</i> L.	99. <i>Frangula alnus</i> Mill.
50. <i>Centaurea jacea</i> L.	100. <i>Fraxinus excelsior</i> L.
51. <i>Cerasus avium</i> (L.) Moench	101. <i>Galeobdolon luteum</i> Huds.
52. <i>Ceratophyllum demersum</i> L.	102. <i>Galeopsis speciosa</i> Mill.
53. <i>Chaerophyllum aromaticum</i> L.	103. <i>Galium aparine</i> L.
54. <i>Chamaecytisus ruthenicus</i> (Fisch. ex Woloszcz)
Klaskova	104. <i>Galium odoratum</i> (L.) Scop.
55. <i>Chamaerion angustifolium</i> (L.) Holub	105. <i>Galium verum</i> L.
56. <i>Chelidonium majus</i> L.	106. <i>Geranium palustre</i> L.
57. <i>Cichorium intybus</i> L.	107. <i>Geranium pusillum</i> L.
58. <i>Circaea luteniana</i> L.	108. <i>Geranium robertianum</i> L.
59. <i>Cirsium arvense</i> (L.) Scop.	109. <i>Geranium sylvaticum</i> L.
60. <i>Cirsium vulgare</i> (Savi) Ten.	110. <i>Geum rivale</i> L.
61. <i>Clinopodium vulgare</i> L.	111. <i>Geum urbanum</i> L.
62. <i>Coccyganthe flos-cuculi</i> (L.) Fourr. (<i>Coronaria</i>
<i>flos-cuculi</i> (L.) A. Braun)	112. <i>Glechoma hederacea</i> L.
63. <i>Conium maculatum</i> L.	113. <i>Gnaphalium uliginosum</i> L.
64. <i>Convallaria majalis</i> L.	114. <i>Grossularia reclinata</i> (L.) Mill.
65. <i>Convolvulus arvensis</i> L.	115. <i>Helichrysum arenarium</i> (L.) Moench
66. <i>Corylus avellana</i> L.	116. <i>Hepatica nobilis</i> Mill.
67. <i>Crataegus ucrainica</i> Pojark	117. <i>Heracleum sibiricum</i> L.
68. <i>Crepis tectorum</i> L.	118. <i>Holcus lanatus</i> L.
69. <i>Cruciata glabra</i> (L.) Ehrennd.	119. <i>Hydrocharis morsus-ranae</i> L.
70. <i>Cucubalus baccifer</i> L.	120. <i>Hypericum perforatum</i> L.
71. <i>Cynosurus cristatus</i> L.	121. <i>Impatiens noli-tangere</i> L.
72. <i>Cypripedium calceolus</i> L.	122. <i>Impatiens parviflora</i> DC.
73. <i>Dactylis glomerata</i> L.	123. <i>Juncus bufonius</i> L.
74. <i>Dactylorhiza majalis</i> (Reichenb.) P.F. Hunt et
Summerhayes	124. <i>Juncus compressus</i> Jacq.
75. <i>Daphne mezereum</i> L.	125. <i>Juncus conglomeratus</i> L.
76. <i>Daucus carota</i> L.	126. <i>Juncus effusus</i> L.
77. <i>Descurania sophia</i> (L.) Webb et Prantl.	127. <i>Lapsana communis</i> L.
78. <i>Dianthus deltoides</i> L.	128. <i>Lathyrus megalanthus</i> Stend.
79. <i>Digitalis grandiflora</i> Mill.	129. <i>Lathyrus niger</i> (L.) Bernh.
80. <i>Dryopteris carthusiana</i> (Vill.) H.P. Fuchs	130. <i>Lathyrus pratensis</i> L.
81. <i>Dryopteris filix-mas</i> (L.) Schott	131. <i>Lathyrus sylvestris</i> L.
82. <i>Echinochloa crus-galli</i> (L.) P.Beauv.	132. <i>Lathyrus vernus</i> (L.) Bernh.
83. <i>Elymus repens</i> (L.) Gould (<i>Elytrigia repens</i> (L.)
Nevski)	133. <i>Lemna minor</i> L.
84. <i>Epilobium palustre</i> L.	134. <i>Leontodon autumnalis</i> L.
85. <i>Epipactis helleborine</i> (L.) Crantz	135. <i>Lepidium campestre</i> (L.) R.Br.
86. <i>Equisetum arvense</i> L.	136. <i>Leucanthemum vulgare</i> Lam.
87. <i>Equisetum palustre</i> L.	137. <i>Lilium martagon</i> L.
88. <i>Equisetum sylvaticum</i> L.	138. <i>Lotus corniculatus</i> L.
89. <i>Erodium cicutarium</i> (L.) L'Her.	139. <i>Luzula pilosa</i> (L.) Willd
90. <i>Euonymus europaea</i> L.	140. <i>Lycopodium clavatum</i> L.
91. <i>Euonymus verrucosa</i> Scop.	141. <i>Lysimachia nummularia</i> L.
	142. <i>Lysimachia vulgaris</i> L.
	143. <i>Lythrum salicaria</i> L.
	144. <i>Majanthemum bifolium</i> (L.) F.W. Schmidt
	145. <i>Malva sylvestris</i> L.

146. *Medicago lupulina* L.
 147. *Medicago falcata* L.
 148. *Melampyrum nemorosum* L.
 149. *Melandrium album* (Mill.) Garcke
 150. *Melica nutans* L.
 151. *Melilotus albus* Medik.
 152. *Melilotus officinalis* (L.) Pall.
 153. *Melittis sarmatica* Klok.
 154. *Mentha longifolia* (L.) Huds.
 155. *Mercurialis perennis* L.
 156. *Milium effusum* L.
 157. *Mycelis muralis* (L.) Durmort.
 158. *Myosotis palustris* L.
 159. *Myosurus minimus* L.
 160. *Myriophyllum spicatum* L.
 161. *Neottia nidus-avis* (L.) Rich.
 162. *Oenothera biennis* L.
 163. *Ononis arvensis* L.
 164. *Origanum vulgare* L.
 165. *Oxalis acetocella* L.
 166. *Padus avium* Mill.
 167. *Paris quadrifolia* L.
 168. *Pastinaca sylvestris* Mill.
 169. *Persicaria hydropiper* (L.) Delarbre (*Polygonum hydropiper* L.)
 170. *Peucedanum cervaria* (L.) Lapeyr
 171. *Phalaroides arundinaceae* (L.) Rausch.
 172. *Phleum pratense* L.
 173. *Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Stend
 174. *Picea abies* (L.) Karst.
 175. *Pinus sylvestris* L.
 176. *Plantago lanceolata* L.
 177. *Plantago major* L.
 178. *Plantago media* L.
 179. *Platanthera bifolia* (L.) Rich.
 180. *Poa annua* L.
 181. *Poa pratensis* L.
 182. *Polygonatum odoratum* (Mill) Druce (*P. officinale* All.)
 183. *Polygonum aviculare* L.
 184. *Populus alba* L.
 185. *Populus nigra* L.
 186. *Populus tremula* L.
 187. *Potamogeton crispus* L.
 188. *Potamogeton natans* L.
 189. *Potentilla anserina* L.
 190. *Potentilla argentea* L.
 191. *Potentilla erecta* (L.) Raeusch.
 192. *Potentilla reptans* L.
 193. *Primula veris* L.
 194. *Prunella vulgaris* L.
 195. *Prunus spinosa* L.
 196. *Pteridium aquilinum* (L.) Kuhn
 197. *Pulmonaria obscura* Dumort.
 198. *Pyrola rotundifolia* L.
 199. *Quercus robur* L.
 200. *Ranunculus acris* L.
 201. *Ranunculus auricomus* L.
 202. *Ranunculus cassubicus* L.
 203. *Ranunculus flammula* L.
 204. *Ranunculus lingua* L.
 205. *Ranunculus polyanthemus* L.
 206. *Ranunculus repens* L.
 207. *Ranunculus sceleratus* L.
 208. *Rhamnus cathartica* L.
 209. *Rhinanthus minor* L.
 210. *Rorippa amphibia* (L.) Besser
 211. *Rosa canina* L.
 212. *Rubus caesius* L.
 213. *Rubus idaeus* L.
 214. *Rumex acetosa* L.
 215. *Rumex acetosella* L.
 216. *Rumex confertus* Willd.
 217. *Salix acutifolia* Willd.
 218. *Salix alba* L.
 219. *Salix aurita* L.
 220. *Salix caprea* L.
 221. *Salix fragilis* L.
 222. *Salix pentandra* L.
 223. *Salvia pratensis* L.
 224. *Sambucus ebulus* L.
 225. *Sambucus nigra* L.
 226. *Sambucus racemosa* L.
 227. *Sanguisorba officinalis* L.
 228. *Sanicula europaea* L.
 229. *Scirpus sylvaticus* L.
 230. *Scrophularia nodosa* L.
 231. *Securigera varia* (L.) Lassen (*Coronilla varia* L.)
 232. *Sedum maximum* (L.) Suter
 233. *Silene nutans* L.
 234. *Sisymbrium officinale* (L.) Scop.
 235. *Solanum dulcamara* L.
 236. *Solidago canadensis* L.
 237. *Solidago virgaurea* L.
 238. *Sorbus aucuparia* L.
 239. *Sparganium emersum* Rehm.
 240. *Stachys sylvatica* L.
 241. *Stellaria graminea* L.
 242. *Stellaria holostea* L.
 243. *Stellaria media* (L.) Vill.
 244. *Stellaria nemorum* L.
 245. *Taraxacum officinale* Webb ex Wigg.
 246. *Thalictrum aquilegifolium* L.
 247. *Thalictrum lucidum* L.
 248. *Thalictrum minus* L.
 249. *Thlaspi arvense* L.
 250. *Thymus serpyllum* L.
 251. *Tilia cordata* Mill.

252. *Torilis japonica* (Houtt.) DC.
253. *Trifolium alpestre* L.
254. *Trifolium arvense* L.
255. *Trifolium campestre* Schreb.
256. *Trifolium hybridum* L.
257. *Trifolium medium* L.
258. *Trifolium montanum* L.
259. *Trifolium pratense* L.
260. *Trifolium repens* L.
261. *Tussilago farfara* L.
262. *Typha angustifolia* L.
263. *Typha latifolia* L.
264. *Ulmus carpinifolia* Rupp.
265. *Urtica dioica* L.
266. *Urtica urens* L.
267. *Veratrum lobelianum* Bernh.
268. *Veronica chamaedrys* L.
269. *Veronica longifolia* L.
270. *Veronica officinales* L.
271. *Viburnum opulus* L.
272. *Vicia cracca* L.
273. *Vicia sepium* L.
274. *Vicia tenuifolia* Roth.
275. *Vicia tetrasperma* (L.) Schreb.
276. *Vinca minor* L.
277. *Viola mirabilis* L.
278. *Viola canina* L.
279. *Viscaria vulgaris* Röhl.
280. *Viscum album* L.
281. *Xanthoxalis dillenii* (Jacq.) Holub

З наведеного списку 281 виду рослин заказника система споживчої кооперації України проводить заготівлю сировини 24 лікарських рослин згідно з Переліком... [17]: *Achillea submillefolium*, *Artemisia absinthium*, *Betula pendula*, *Bidens tripartita*, *Capsella bursa-pastoris*, *Chelidonium majus*, *Crataegus ucrainica*, *Equisetum arvense*, *Fragula alnus*, *Gnaphalium uliginosum*, *Helichrysum arenarium*, *Hypericum perforatum*, *Origanum vulgare*, *Persicaria hydropiper*, *Pinus sylvestris*, *Plantago major*, *Polygonum aviculare*, *Quercus robur*, *Rosa canina*, *Sambucus nigra*, *Sorbus aucuparia*, *Tilia cordata*, *Tussilago farfara*, *Urtica dioica*.

До офіційних рослин урочища [за 18], крім наведених із Переліку..., також належать ще 36 видів: *Alnus glutinosa*, *Althaea officinalis*, *Artemisia vulgaris*, *Bistorta officinalis*, *Cichorium intybus*, *Convallaria majalis*, *Daucus carota*, *Digitalis grandiflora*, *Dryopteris filix-mas*, *Fragaria vesca*, *Malva sylvestris*, *Mellilotus officinalis*, *Oenothera biennis*, *Ononis arvensis*, *Padus avium*, *Plantago lanceolata*, *Populus nigra*, *Potentilla erecta*, *Primula veris*, *Rhamnus cathartica*, *Rubus idaeus*, *Rumex*

confertus, *Salix acutifolia*, *S. alba*, *S. caprea*, *S. fragilis*, *S. pentandra*, *Sanguisorba officinalis*, *Solidago canadensis*, *Taraxacum officinale*, *Thymus serpyllum*, *Urtica urens*, *Veratrum lobelianum*, *Viburnum opulus*, *Vinca minor*, *Viscum album*.

З досліджуваних рослин перебувають під охороною сім видів рідкісних рослин, які занесені до Червоної книги України [22], – *Allium ursinum*, *Cypripedium calceolus*, *Dactylorhiza majalis*, *Epipactis helleborine*, *Lilium martagon*, *Neottia nidus-avis*, *Platanthera bifolia*. Також виявлено регіонально рідкісні види [23] – *Melittis sarmatica*, *Hepatica nobilis*. Ценопопуляції рослин у задовільному стані, *E. helleborine* – в доброму.

Під час проведення польової комплексної зоолого-ботанічної практики студентів біологічного факультету Східноєвропейського національного університету (нині – ВНУ) у 2018 р. не підтвердилось місцезнаходження *C. calceolus*, що потребує додаткових пошуків на території заповідного урочища.

ВИСНОВКИ

На території заказника загальнодержавного значення «Воротнів» виявлено та вперше представлено список із 281 виду судинних рослин із лікувальними властивостями (92,4 % від загальної кількості видів). З них система споживчої кооперації України проводить заготівлю сировини 24 лікарських рослин (8,5 % від кількості видів у представленому списку), 60 видів рослин (21,4%) є офіційними.

Перебувають під загальнодержавною та місцевою охороною дев'ять видів рослин із лікувальними властивостями: *Allium ursinum*, *Cypripedium calceolus*, *Dactylorhiza majalis*, *Epipactis helleborine*, *Lilium martagon*, *Neottia nidus-avis*, *Platanthera bifolia*; *Melittis sarmatica*, *Hepatica nobilis*). Сучасний стан рідкісних видів рослин, сировина з яких використовується чи може бути використана в медицині, потребує подальшого постійного моніторингу, що є основою соціологічного менеджменту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пачоский, И. Основные черты развития флоры Юго-Западной России. *Записки Новороссийского Общества Естествоиспытателей*. Приложение к XXXIV т. Херсон, 1910, 430 с.

2. Маско, S. Roślinność okolic Łucka. *Ziemia*. Rocznik XXVII. 1937, 11–12, s 235–240.

3. Macko, S. Roślinność miedzyrzecza Styru, Horynia i Sluczy. *Kosmos*. Ser. A. 1948–1952, 1–3, s 17–114.

4. Заверуха, Б. В. *Флора Вольно-Подолли и ее генезис*. Наукова думка: Київ, 1985; 192 с.

5. Романюк, Н. З., Коцун, Л. О., Кузьмішина, І. І., Доля, Б. С. До сучасного стану флори урочища «Воротнів». *Біорізноманіття природних і техногенних біотопів України*: Всеукраїнська конференція студентів, аспірантів та молодих вчених (Донецьк, 19-22 листопада 2001 р.). Ч. 1; ДонНУ: Донецьк, 2001, с 161–163.

6. Романюк, Н. З., Коцун, Л. О., Кузьмішина, І. І. Систематичний та біоморфологічний аналіз флори ботанічного заказника «Урочище Воротнів». *Науковий вісник ВДУ імені Лесі Українки*. РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту імені Лесі Українки: Луцьк, 2002; 6, с 24–27.

7. Коцун, Л. О., Кузьмішина, С. В. Синантропна фракція спонтанної флори ботанічного заказника «Урочище Воротнів». *Науковий вісник ВНУ імені Лесі Українки*. Серія Біологічні науки. Вежа: Луцьк, 2008, 3; с 209–213.

8. Кузьмішина, І. І., Коцун, Л. А. Антропогенная трансформация видового состава флоры ботанического заказника «Урочище Воротнів». *Труды Белорусского государственного технологического университета*. Серия 1. Лесное хозяйство. Минск, 2008, XVI; с 282–285.

9. Дацюк, В. В., Кузьмішина, І. І., Коцун, Л. О. Рідкісні та зникаючі види флори заказника «Урочище Воротнів». *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Біологічні науки. Видавництво ВНУ «Вежа»: Луцьк, 2011, 9; с 10–13.

10. Мінарченко, В. М. Ресурси лікарських рослин Західного Полісся: стан, використання та тенденції динаміки. *Науковий вісник ЛНТУ України*. 2013, 23.13; с 20–25.

11. Охримович, В. М. Флороценотичні особливості та сировинні ресурси *Vaccinium vitis-idaea* L. на Волині. *Український ботанічний журнал*. 1985, 42(3), с 14–17.

12. Охримович, В. Н. Флороценотические комплексы Вольны и ресурсы основных видов лекарственных растений в их составе. Автореферат диссертации канд. биол. наук. Киев, 1986, 16 с.

13. Охримович, В. М. Лікарські рослини Волині та їх приуроченість до флороценотичних комплексів. *Український ботанічний журнал*. 1986, 43(4), с 33–37.

14. Антонюк, Ю. М., Олешко, В. В. Вивчення запасів лікарських рослин Ківерцівського району Волинської області. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Серія: Біологія. Луцьк, 2009, 9, с 143–151.

15. Кисличенко, В. С. (ред.), Журавель, І. А., Марчишин, С. М., Хворост, О. П. *Фармакогнозія*: базовий учебник для студентів высш. фармац. учеб. заведення (фармац. фак.) IV уровня аккредитации; изд. дораб. и доп., авториз. пер. с укр. яз. НФаУ: Золотые страницы: Харьков, 2017, 776 с.

16. Мінарченко, В. М. *Лікарські судинні рослини України (медичне та ресурсне значення)*. Фітосоціоцентр: Київ, 2005, 323 с.

17. Перелік лікарських рослин, заготівлю яких проводить система споживчої кооперації України. Додаток до Листа голови Фармакологічного комітету МОЗ України проф. В. Даниленка. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0795282-98#Text>.

18. Державна Фармакопея України. ДП «Український науковий фармакопейний центр якості лікарських засобів», 2-ге вид. ДП «Український науковий фармакопейний центр якості лікарських засобів»: Харків, 2014, 3, с. 225–506. URL: <http://sphu.org/ru/otdel-gfu/gfu-2-0/3-j-tom-gfu-2-0>.

19. Карпюк, З. К., Фесюк, В. О., Антипюк, О. В. Воротнів. *Природно-заповідний фонд Волинської області: альбом-каталог*. Луцьк, 2018, с 64.

20. Дідух, Я. П., Шеляг-Сосонко, Ю. Р. Геоботанічне районування України та суміжних територій. *Український ботанічний журнал*. 2003, 60(1), с 6–17.

21. Корчагин, А. А., Лавренко, Е. М., ред. *Полевая геоботаника*. Том. 1. Наука: Москва-Ленинград, 1959, 444 с.

22. Червона книга України. Рослинний світ / Дідух, Я. П., ред. Глобалконсалтинг: Київ, 2009, 900 с.

23. Андрієнко, Т. Л., Перегрим, М. М., укл. Волинська область. *Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України* (довідкове видання). Альтерпрес: Київ, 2012, с 9–10.

24. Mosyakin, S. L. (ed.), Fedoronchuk, M. M. *Vascular plants of Ukraine. A nomenclature checklist*. M.G. Kholodny Institute of Botany, National Academy of Sciences of Ukraine: Kiev, 1999, XXIV + 345 s.

25. The APG IV system. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Система_APG_IV.